

ΣΥΛΛΟΓΟΣ ΠΡΟΣ ΔΙΑΔΟΣΙΝ ΩΦΕΛΙΜΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ
ΧΡΥΣΟΥΝ ΜΕΤΑΛΛΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

Ἔτος Ἰδρύσεως 1899 ὑπὸ Δημητρίου Βικέλα

Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ
Λ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΤΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ
Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΔΡΑΚΟΥΛΑ
ΤΟΥ ΜΠΡΑΜ ΣΤΟΥΥΚΕΡ

ΑΝΑΤΥΠΟΝ ΑΠΟ ΤΟΝ ΣΤ' ΤΟΜΟΝ
ΤΗΣ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
Η ΜΕΛΕΤΗ

ΑΘΗΝΑΙ 2010

ΠΑΡΑΤΗΡΗΣΕΙΣ
ΣΤΗΝ ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΙΚΗ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
ΤΟΥ ΜΥΘΙΣΤΟΡΗΜΑΤΟΣ
Ο ΠΥΡΓΟΣ ΤΟΥ ΔΡΑΚΟΥΛΑ
ΤΟΥ ΜΠΡΑΜ ΣΤΟΥΚΕΡ

«Ο Πύργος τοῦ Δράκουλα ὑπὸ Μπράμ Στόουκερ» δημοσιεύτηκε στὴν ἐφ. *Νέον Ἄστυ* στὸ διάστημα 27/1-24/6/1903, σὲ καθημερινὲς ἐξάστηλες ἐπιφυλλίδες. Ὁ μεταφραστὴς δὲ μνημονεύεται καὶ οἱ προηγούμενοι μελετητὲς τοῦ μεταφραστῆ Παπαδιαμάντη ἀγνοοῦν τὴν ὑπαρξὴ αὐτῆς τῆς μετάφρασης, πού ἔγινε γνωστὴ μὲ τὴν πρόδρομη ἀνακοίνωση τῆς Λαμπρινῆς Τριανταφυλλοπούλου («Ἄγνωστες καὶ σχεδὸν ἀγνωστες μεταφράσεις τοῦ Παπαδιαμάντη»¹).

Τὰ τεκμήρια πού βεβαιώνουν ὅτι ἡ μετάφραση ἔγινε ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη δημοσιεύονται στὸ 7^ο τεῦχος τῶν *Παπαδιαμαντικῶν Τετραδίων*, τὸ ἀφιερωμένο στὸν μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη². Παρατηρήσεις παραπλήσιες μὲ τὶς ἐδῶ δημοσιεούμενες ἔχουν ἤδη προηγηθεῖ σὲ δύο ἄλλα μελετήματα³.

---

¹ *Νέα Ἔστια*, τεῦχ. 1747, Ἰούλιος-Αὐγούστος 2002, σσ. 186-189 (βλ. τῶρα Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος-Λαμπρινὴ Τριανταφυλλοπούλου, «Ὁ Παρδαλὸς Συρικτῆς τῆς Ἐμλίνης». *Γιὰ τὸν μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη*, Νεφέλη, Ἀθήνα 2007, σσ. 47-52).

² Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος-Λ. Τριανταφυλλοπούλου, «Τεκμήρια γιὰ τὴν παπαδιαμαντικὴ πατρότητα ἀνυπόγραφων μεταφράσεων», *Παπαδιαμαντικὰ Τετράδια*, τεῦχ. 7, *Ἀφιέρωμα στὸν μεταφραστὴ Παπαδιαμάντη*, Ἄνοιξη 2006, σσ. 152-154.

³ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, «Φόβος καὶ τρόμος ἐπέπεσε...» – Ἕνας

Ὁ Παπαδιαμάντης μεταφράζει τὸν *Πύργο τοῦ Δράκουλα* ἀπὸ τὴν συντομευμένη ἔκδοση τοῦ μυθιστορήματος (Abridged paperback edition, Westminster, Archibald Constable Co & Ltd, 1901), ποῦ ἔγινε μὲ τὴ φροντίδα τοῦ Στόουκερ. Τὰ παραθέματα τοῦ ἀγγλικοῦ πρωτοτύπου στὴν παρούσα μελέτη ἀκολουθοῦν μιὰ νεώτερη ἔκδοση τοῦ συντομευμένου κειμένου¹.

Τρία χρόνια ὕστερα ἀπὸ τὴ δημοσίευση στὸ *Νέον Ἄστρ* ἡ παπαδιαμαντικὴ μετάφραση, χωρὶς ὄνομα μεταφραστῆ, ἀναδημοσιεύεται στὸ περ. *Α.Ο.Δ.Ο.* (*Ἄπ' ὅλα δι' ὅλους*) τῆς *Ἀκροπόλεως*², μὲ σημαντικὲς ἀποκλίσεις. Ὅρισμένες θὰ συζητηθοῦν ἐδῶ.

Ἐλπίζουμε ὅτι ὁ *Πύργος τοῦ Δράκουλα* θὰ ἐκδοθεῖ ὡς τὰ τέλη τοῦ παπαδιαμαντικοῦ ἔτους 2011. Στὰ Ἐπιλεγόμενα τῆς ἔκδοσης θὰ συζητηθοῦν ἐκτενέστερα ὄχι μόνο ὅσα ἐδῶ συνοψίστηκαν σὲ λίγες γραμμές, ἀλλὰ καὶ ὅσα δὲν εἶχαν θέση σὲ τοῦτο τὸ μελέτημα. Γιὰ τὰ παραθέματα τῆς ἑλληνικῆς μετάφρασης παραπέμπουμε ἀναγκαστικὰ στὶς ἐπιφυλλίδες τοῦ *Νέου Ἄστρου* μὲ δύο ἀριθμούς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἀραβικὸς δηλώνει τὴν ἐπιφυλλίδα καὶ ὁ ἑλληνικὸς τὴ στήλη. Οἱ ἀραιογραφήσεις δικές μας.

1. *Ἐνίοτε οἱ λόφοι ἦσαν τόσον ἀνωφερεῖς ὥστε, μὲ ὄλην τὴν σπουδὴν τοῦ ταχυδρόμου μας, οἱ ἵπποι βροδέως ἐβάδιζον. Ἐγὼ ἤθελα νὰ κατέλθω καὶ ὀδεύσω ἀνεσχόμενος*

μεταφραστικὸς “κοινὸς τόπος” τοῦ Παπαδιαμάντη», *Πλανόδιον*, τευχ. 35, Δεκέμβριος 2002, καὶ «Ἀντικαθιστώντας τὰ πρόσωπα καὶ ἀποκαθιστώντας τὶς ἰσορροπίες ἢ ὁ βίαιος μεταφραστὴς Παπαδιαμάντης», *Ἀναλόγιον*, τευχ. 4, Χειμῶνας 2003 (= *Ὁ Παρδαλὸς Συρικτῆς τῆς Ἐμλίνης*, ὁ.π., σσ. 59-65 καὶ 73-82).

¹ Bram Stoker, *Dracula, The Rare Text of 1901*, Transylvania Press, 1994.

² *Α.Ο.Δ.Ο.*, 30 Ἀπριλίου 1906 κέξ.

αυτούς, ὅπως συνειθίζομεν ἐν Ἀγγλία, ἀλλ' ὁ ταχυδρόμος μας ὁ ἀμαξᾶς δὲν ἤθελε ν' ἀκούσῃ τίποτε δι' αὐτό.

— Ὅχι, ὄχι! εἶπε, δὲν πρέπει νὰ βαδίσετε ἐδῶ· οἱ σκύλοι εἶνε παραπολὸν ἄγριοι (2γ-δ).

Τὸ καὶ ὀδεύσω ἀνεσχόμενος αὐτούς ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀγγλικὸ and walk up them (σ. 32). Τὸ «ἀνεσχόμενος» εἶναι προφανὲς παρατύπωμα ποῦ διορθώνει τὸ Α.Ο.Δ.Ο. μὲ τὸ «ἀνερχόμενος» (ἐννοεῖται «τοὺς λόφους»). Ἡ Στέλλα Βουρδουμπᾶ (ἐφεξῆς: Σ.Β.) μεταφράζει «καὶ ν' ἀνέβω πεζὸς»¹ (σ. 12) καὶ ἡ Ἀννέτα Καπόν (ἐφεξῆς: Α.Κ.): «καὶ νὰ προχωρήσω μὲ τὰ πόδια»² (σ. 18).

2. Τότε ἐστάθη κ' ἠδυνάμην ν' ἀκούω τὸν λεῖον ἤχον τῆς γλώσσης της, καθὼς ἔλειχε τοὺς ὀδόντας της καὶ τὰ χεῖλη, καὶ ἤσθανόμην ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ μου τὴν θερμὴν πνοὴν (10γ).

Ὁ Στόουκερ γράφει: the churning sound (σ. 32), καὶ ἡ Σ. Β. μεταφράζει: ἐλαφρὸ πλατάγισμα (43-44). Ὁ παπαδιαμαντικὸς λεῖος ἤχος, δεδομένου ὅτι ἡ γυναῖκα ποῦ λείχει τοὺς ὀδόντας της εἶναι βρυκόλακας, εἶναι ἀσφαλῶς ἀνατριχιαστικότερος, ἄρα προσφυέστερος ἐδῶ, ἀπὸ τὸ «ἐλαφρὸ πλατάγισμα». Ὁ λεῖος κρότος ποῦ συναντοῦμε στὰ Ἄπαντα (τρεῖς φορές σὲ αἰτιατικὴ καὶ μία σὲ δοτικὴ)³ συγγενεῦει μὲ τὸν λεῖον ἤχον. Ἐντούτοις, ἂν σὲ κάποιον ἀπὸ

¹ Μπράμ Στόουκερ, Δράκουλας, Ὁ Βρυκόλακας τῶν Καρπαθίων, Μετέφρασε Στέλλα Βουρδουμπᾶ, Ἐκδόσεις Δαρεμᾶ, Ἀθήναι 1959.

² Μπράμ Στόουκερ, Δράκουλας, Μετάφραση Ἀνέττα Καπόν, Ἐπίλογος R. T. McNally - R. Florescu, Ἐκδόσεις Στοχαστής, Ἀθήνα 1981. Ἡ Στέλλα Βουρδουμπᾶ καὶ ἡ Ἀννέτα Καπόν μεταφράζουν ἀπὸ τὸ κείμενο τοῦ 1897, ποῦ δὲν διαφέρει ἀπὸ ἐκεῖνο τῆς συντομευμένης ἔκδοσης στὰ συζητούμενα ἐδῶ χωρία.

³ Ἄπαντα 1.576.37, 1.603.27, 4.20.29, 4.307.15.

τὰ χωρία τῶν Ἀπάντων ὁ κρότος θὰ μπορούσε ἴσως νὰ ὑποκατασταθεῖ ἀπὸ τὸν ἤχον δίχως συνέπειες γιὰ τὴ γραφή — καὶ γιὰ τ' αὐτιά μας —, στὸν Δράκουλα ἡ ἀντίστροφη ὑποκατάσταση θὰ κατέστρεφε τὴν παρήχηση *λειον ἤχον - ἔλειχε - χεῖλη*.

Γιὰ τὴ χρήση τοῦ ἐπιθέτου *λειος* — ἀπλοῦ ἢ ἐν συνθέσει —, ὅταν συναχθοῦν ἀρκετὰ χωρία ἀπὸ μεταφράσεις, ἀξίζει νὰ γραφεῖ ἓνα μικρὸ δοκίμιο.

3. Δὲν ἦσθανόμην ζάλην οὔτε ἴλιγγον — ὑποθέτω, ἡμην παραπολὸν ἐξηγίμενος — καὶ ὁ χρόνος ἐφάνη σύντομος εἰς γελοῖον βαθμόν, ἐωσότου εὐρέθην νὰ ἴσταμαι πλησίον τοῦ θριγκοῦ τοῦ παραθύρου, ἀγωνιζόμενος νὰ εἰσέλθω (12ε).

Ἡ ἄλογη γραφή τῆς ἀ' δημοσίευσης *ἐξηγίμενος* (sic) ἀσφαλῶς προέρχεται ἀπὸ παρανόληση τοῦ πρώτου μ τῆς μετοχῆς *ἐξηγίμενος* ὡς γι. Τὸ Α.Ο.Δ.Ο. ἐπιχειρεῖ νὰ θεραπεύσει τὸ *ἐξηγίμενος*, ἀλλὰ παραδιορθώνει *ἐξησκημένος*. Μὲ τὴ βοήθεια τοῦ πρωτοτύπου *too excited* (σ. 41) διορθώνουμε: *ἐξημμένος*.

4. — Δὲν πολυσκοτίζομαι μ' αὐτὰ τὰ πράγματα, Μίς. Αὐτὰ ἔχουν παραγίνει πειά. Βέβηα δὲ θέλω νὰ ἴπῳ πῶς δὲν ἦταν ποτέ, μὰ λέω πῶς στὸν καιρὸ μου. Αὐτὰ εἶνε καλὰ γιὰ τοὺς χάχηδες καὶ τοὺς τεμπέληδες καὶ τοὺς ἀτζαμῆδες, μὰ ὄχι γιὰ μιὰ ὄμορφη κυρία σὰν ἐσᾶς δὲν ἦταν. Αὐτοὶ οἱ χάχηδες ἀπὸ τὸ Γιόρκ κ' ἀπὸ τὸ Λήδς ποῦ τρῶνε πάντα παστὲς ἀρέγγες καὶ πίνουν μύζα καὶ κνιτάζου νὰ βροῦν νὰ φωνίσουν φτηνά, εἶνε ἱκανοὶ νὰ τὰ χάφουν ὅλα, ἀκόμα καὶ τὶς ψευτιὲς τῶν ἐφημερίδων, ποῦ γράφουν ὅλο παλαβομάρες (19δ).

Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Α.Ο.Δ.Ο ἐπιχειρεῖ νὰ διορθώσει τὸ χωρίο: (...) Βέβαια δὲν θέλω νὰ ἴπῳ πῶς δὲν ἦταν ποτέ, ἀλλὰ αὐτὰ ἦσαν τοῦ καιροῦ μου. Αὐτὰ εἶνε καλὰ γιὰ

τοὺς χάχηδες καὶ τοὺς τεμπέληδες καὶ τοὺς ἀτζαμηδες, μὰ ὄχι γιὰ μιὰ ὄμορφη κόρη σὰν ἐσᾶς. (...)

Ὅμως τὸ χωρίο τοῦ Νέου Ἄστεως ἐξομαλύνεται ἀν ἀπλῶς μετατεθῆ τὸ δὲν ἦταν στὸ τέλος τῆς προηγούμενης περιόδου: Βέβηγα δὲ θέλω νὰ ἴπῳ πῶς δὲν ἦταν ποτές, μὰ λέω πῶς στὸν καιρό μου δὲν ἦταν. Αὐτὰ εἶνε καλὰ γιὰ τοὺς χάχηδες καὶ τοὺς τεμπέληδες καὶ τοὺς ἀτζαμηδες, μὰ ὄχι γιὰ μιὰ ὄμορφη κυρία σὰν ἐσᾶς. Τὸ ἀντίστοιχο ἀγγλικό: Mind, I don't say that they never was, but I do say that they wasn't in my time. They be all well for comers and trippers an' the like, but not for a nice young lady like you (σ. 58).

Σημειώνουμε πῶς ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ Α.Ο.Δ.Ο., ἐκτὸς ἀπὸ τὸ βέβηγα σὲ βέβαια καὶ τὸ κυρία σὲ κόρη, μεταβάλλει καὶ τὸ –συχνὸ στὸν Μαξιώτη– ἀρέγγες σὲ ρέγγες, καί, παράδοξο σ' αὐτὰ τὰ συμφραζόμενα, τὸ πειὰ σὲ πλέον. Τέτοιας λογῆς μεταβολές θὰ συζητηθοῦν πιὸ κάτω.

5. – Πρέπει νὰ πάω ἴσπιτι τώρα, Μίς. Ἡ ἐγγονή μου δὲν θέλει νὰ τὴν κάμνω νὰ περιμένη, ὅταν τὸ τσαῖ εἶν' ἔτοιμο, γιὰτὶ χρειάζομαι πολλή ὥρα γιὰ νὰ μασήσω τὰ παξιμαδάκια καὶ μοῦ δίνει πολλά τολιπόν, Μίς, αὔριο τὰ λέμε (17ε).

Τὸ ἀραιογραφημένο τμήμα τῆς ἀ' δημοσίευσης ἀντιστοιχεῖ στὰ ιδιωματικά ἀγγλικά τοῦ γέρου ναυτικοῦ for it takes me time to crammle aboon the grees, for there be a many of 'em; an', miss, I lack bellytimber sairly by the clock (σ. 58), πού ἡ Α. Κ. μεταφράζει: «καὶ θέλω ὥρα ὥσπου νὰ σκαρφαλώσω κούτσα-κούτσα γιὰ τὸ σπιτι μου. Ἐχει ἕνα σωρὸ σκαλοπάτια καὶ δὲ θέλω ν' ἀργήσω» (σ. 71).

Καὶ στὴ μετάφραση τῶν Ἀργοναυτικῶν διηγήσεων τοῦ Μπρέτ Χάρτ, ὅπου ἐπίσης ἀφθονοῦν τὰ ιδιωματικά στοιχεῖα, ὑπάρχουν σημεῖα πού μαρτυροῦν τὴ μεταφραστικὴ ἀμηχανία τοῦ Παπαδιαμάντη, πού δὲν ἔχει, βέβαια, στὴ διά-

θεσή του τὰ σημερινὰ λεξικά τῆς Ἀγγλικῆς οὔτε ἐρμηνευτικές ἐκδόσεις τῶν κειμένων ποῦ μεταφράζει. Ὡστόσο ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο αὐθαιρετεῖ γιὰ νὰ παρακάμψει τὸ πρόσκομμα, δὲν ἀλλοιώνει τὴ χροιά τοῦ λόγου τοῦ ὁμιλητῆ οὔτε ἀδικεῖ τὸν συγγραφέα.

Τὰ παξιμαδάκια ποῦ ἀντικαθιστοῦν τὰ δύσκολα γιὰ ἓναν γέρο «σκαλοπάτια» εἶναι κι αὐτὰ μπελαλίδικα γιὰ τὰ δόντια του – χαριτωμένη μεταφραστικὴ τρικλοποδιά.

6. Παραθέτουμε ἓνα ἐκτενέστερο χαρακτηριστικὸ τμήμα ἀπὸ τὴ συνομιλία τῆς Μίνας μὲ τὸν γερο-ναυτικό, στὸ Κεφάλαιο ζ΄:

Εἶνε ὅλα ἄρες-μάρες, παλαβομάρες, κουταμάρες. Αὐτὸ εἶνε καὶ ἄλλο τίποτε. Αὐτὰ τὰ στοιχεῖα κι οἱ νεράιδες κι οἱ βρυκολάκοι κι οἱ στρίγλες καὶ τὰ παρόμοια εἶνε καλὰ μονάχα γιὰ νὰ τᾶχουν οἱ γρηῆς ὡς σκιάχτρα, νὰ φοβερίζουν τὰ μωρὰ παιδιά! Εἶνε λόγια τοῦ ἀέρος! Αὐτὰ κ' ὅλα τὰ σημεῖα κ' οἱ φοβέρες κ' οἱ μαντεῖες, ὅλα εἶνε φτιασμένα ἀπὸ ἀνθρώπους συμφεροντολόγους καὶ πονηροὺς, γιὰ νὰ κάνουν τοὺς κουτοὺς νὰ χάνουν τὸ ἴγιο μυαλὸ ποῦ ἔχουν, καὶ νὰ κάνουν αὐτοὶ τὰ τέλη τους. Πιστέφατέ με, θυμώνω νὰ τὸ συλλογίζωμαι αὐτό. Στοχαστῆτε, δὲν τοὺς φτάνει νὰ τυπώνουν ψευτιὲς στὸ χαρτί καὶ νὰ κηρύττουν ψέμματα ἀπὸ τοὺς ἄμβωνες, μόνο θέλουν νὰ τὰ χαράζουν κι ἀπάνω στὶς πλάκες τῶν πεθαμένων. Κυντάξετε γύρω-τριγύρω ἐδῶ, ἔς ὅποιο μνῆμα θέλετε· ὅλες αὐτὲς οἱ πέτρες ποῦ κάνουν νὰ σηκώσουν τὸ κεφάλι ὅσο μποροῦν, γέρνουν ἀπὸ τὸ βᾶρος τῆς πολλῆς ψευτιᾶς ποῦ εἶνε γραμμὴν ἐπάνω τους. «Ἐντάδε κοιτεται τὸ σῶμα» ἢ «Ἰερὸ στὴ μνήμη», καὶ ὅμως σχεδὸν στὶς μισὲς ἀπ' αὐτὲς δὲν εἶνε καθόλου σῶματα, κ' οἱ μνήμες αὐτουνῶν δὲν μνημονεύονται καθόλου, ὄχι νὰ εἶνε ἱερές. Ψευτιὲς ὄλ' αὐτά, ψευτιὲς καὶ τίποτε ἄλλο! Θέ μου καὶ τί νταβαντούρι θὰ γείνη τὴν Η-

μέρα τῆς Κρίσεως, ὅταν θὰ πλακώσουν ὅλοι τους ἐδῶ μὲ τὰ σάβανά τους, ὅλοι λαχανισμένοι κ' ἀφρισμένοι καὶ πασχίζοντας νὰ ξεριζώσουν τίς πλάκες τους, νὰ τίς πάρουν μαζῆ, γιὰ ν' ἀποδείξουν τί καλοὶ στάθηκαν· μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς μὲ λυωμένα χέρια κ' ἀρμυρισμένα ἀπ' τὴ θάλασσα, ποῦ ἐκοιμῶντο χρόνια κάτω στὸν πάτο τῆς, ὥστε νὰ μὴν μποροῦν νὰ σφίξουν τὰ χέρια τους γιὰ νὰ πιάσουν.

Εἶδα, ἀπὸ τὸ αὐτάρεσκον ἦθος τοῦ γηραιοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀπὸ τὸν τρόμον μεθ' οὗ ἐθεώρει κύκλω, ἐπιζητῶν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν συντρόφων του, ὅτι ἔκαμνεν ἐπίδειξιν τῆς φιλοσοφίας του, ὅθεν ὑπέβαλα μίαν παρατήρησιν, ὅπως τῷ δώσω ἀφορμὴν νὰ ἐξακολουθήσῃ·

— ὦ! κύριε Σγρονέλς, δὲν πιστεύω νὰ ὀμιλήτε σοβαρά. Αὐταὶ αἱ πλάκες τῶν τάφων δὲν θὰ ψεύδωνται βέβαια;

— Λόγια! Μπορεῖ νὰ εἶνε μερικὲς ποῦ δὲ λένε ψέμματα, ἐξὸν ἐκεῖνες ποῦ παριστάνουν τοὺς ἀνθρώπους πολὺ καλοὺς· γιὰτὶ ὑπάρχουν ἀνθρώποι ποῦ φαντάζονται πῶς μιὰ λεκάνη μὲ νερὸ εἶνε σὰν τὴ θάλασσα, φθάνει μοναχὰ νᾶνε δική τους. Ὅλα εἶνε ψευτιές. Τώρα, κυττάξατ' ἐδῶ· ἔρχεσθ' ἐδῶ ξένη, καὶ βλέπετε αὐτὸ τὸ περιβόλι;

Κατένευσα, καίτοι ἐντελῶς δὲν ἐνόουν. Ἀλλὰ βεβαίως περιβόλι λέγων ἐνόει τὸ νεκροταφεῖον. Ὁ γέρον ἐξηκολούθησε·

— Καὶ φαντάζεσθε πῶς ὅλες αὐτὲς οἱ πέτρες εἶνε γι' ἀνθρώπους ποῦ πέθαναν κ' ἐθάφτηκαν ἐδῶ, τσαπὶ καὶ φτυάρι; Καὶ πάλιν κατένευσα.

— Τὸ λοιπὸν, νὰ ἀπὸ ποῦ ἔρχεται ἡ ψευτιά. Εἶνε πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς τοὺς πεθαμένους ποῦ τὰ κόκκαλά τους ἔχουν λυώσει χιλιάδες μίλια μακριά, στὰ μαῦρα πέλαγα... Κυττάξατ' ἐκεῖνον ἐκεῖ τὸν τάφο· διαβάστε, τί γράφει;

Ἐπῆγα καὶ ἀνέγνωσα.

— «Ἐδουάρδος Σπένσλαφ, ναύκληρος, φονευθεὶς ὑπὸ πειρατῶν παρὰ τὴν ἀκτὴν Ἄντρες, Ἀπρίλ. 1854, ἐτῶν 30.»

Όταν επανήλθα όπισω, ό κ. Σγουνέλς έξηκολούθησε·

— Ποιός τόν έφερ' έδω, δέν μπορω νά καταλάβω, γιά νά εΐνε θαμμένος έδω; Άφοϋ σκοτώθηκε άνοιχτά άπ' τόν κάβο-Άντρες; Καί εΐδατε τó σώμά του νά κοΐτεται άποκάτω; Μάλιστα μπορούσα νά σās όνομάσω μιá ντουζίνα, ποϋ τá κόκκαλά τους κυλιόυνται στα πέλαγα τής Γρηγλάνδης άπάνω (έδειξε πρós τόν βορρῶν), ή όπου μπορεί νά ρέμματα νά τούς πατιάρισαν. Βλέπετε τίς πέτρες γύρω σας. Μπορείτε, με τá μάτια σας τá νέα, νά διαβάσετε άποδῶ τίς ψευτιές ποϋ εΐνε γραμμένες επάνω. Αϋτός ό Μπρέθουετ Λύρεϋ — έγνώρισα τόν πατέρα του, ποϋ χάθηκε 'πάνω στο «Λάϊβλυ» άνοιχτά άπ' τήν Γρηγλάνδη στα εΐκοσι — ή ό Άνδρέας Γούλχαους, ποϋ πνίγηκε στα ΐδια πέλαγα στα 1777 ή ό Τζών Πάξτων, ποϋ πνίγηκε άνοιχτά άπό τόν κάβο τοϋ Άποχαιρετισμοϋ ένα χρόνον ύστερα, ή ό γέρο-Τζών Ρῶλιγξ, ποϋ ό παπποϋς του άρμένιζε μαζή μου, πνιγμένος στον κόρφο τής Φιλλανδίας στα πενήντα. Πιστεύετε πῶς όλοι αϋτοί οί νομάτοι θα έχουν νά κάμουν ένα γιουρρούσι γιά τó Οϋτίμπυ, όταν σημάνη ή σάλπιγγα; Σās λέω, όταν πλακώσουν όλοι έδω, θα σπρώχνουν και θα τραβοϋν ό ένας τόν άλλον με τέτοιον τρόπον, ώστε θα εΐνε ως ένα πάλαιμα άπάνω στους πάγους στους παλαιούς καιρούς, όταν έγρονθοκοπούσαμε ό ένας τόν άλλον άπ' τó πρωϊ ως τó βράδυ, κ' έπασχίζαμεν νά δέσωμεν τίς πληγές μας στή λάμψη τοϋ βορείου σέλαος (17ς-19β¹).

Ένω οί ποικίλες έπεμβάσεις τῶν άνωνύμων διασκευαστῶν σέ διηγήματα τοϋ Παπαδιαμάντη ποϋ άναδημοσιεύτηκαν σέ περιοδικά ή έφημερίδες έχουν άρκετά μελετηθεί και έλεχθει², οί όλικές ή μερικές μεταγλωττίσεις, όσες έ-

¹ Ό αριθμός 18 παραλείπεται στην άρίθμηση τῶν έπιφυλλίδων τοϋ Νέου Άστεως.

² Βλ., λογουχάρη, τá μελετήματα τοϋ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου: «Τρι-

χουν υποστεί οι παπαδιαμαντικές μεταφράσεις, αναμένουν το συστηματικό μελετητή τους.

Ότι η μελέτη αυτή είναι αναγκαία για τις παπαδιαμαντικές σπουδές καταφαίνεται από την περίπτωση του μυθιστορήματος *Quo vadis?* του Έρρίκου Σιέγκεβιτς. Αν δηλαδή επιχειρούσε κανείς να εκδώσει τη μετάφρασή του βασισμένος στο κείμενο της *Ακροπόλεως*, που αναγράφει η παπαδιαμαντική βιβλιογραφία του Γ. Κ. Κατσιμπαλη, θα παρέδιδε στη φιλολογία και στο άγνωστο κοινό μια μετάφραση, όπου συχνά δεν διαβάζουμε ό,τι έγραψε ο Παπαδιαμάντης αλλά ο έξομαλυντικός συντάκτης της εφημερίδας¹.

Τις επεμβάσεις αυτές χαρακτηρίζει κυρίως μια τάση εκδημοτικισμού των αρχαϊκών τύπων και, αντίστροφα, μια προσπάθεια αντικατάστασης των ιδιωματικών στοιχείων ή των παρεφθαρμένων στο στόμα του λαού λόγιων λέξεων και φράσεων.

Το έκτενές απόσπασμα που παραθέσαμε πιο πάνω μάς παρέχει την ευκαιρία να επισημάνουμε τις μεταβολές που έχει επιφέρει στο κείμενο του *Νέου Άστεως* ο επιμελητής της αναδημοσίευσης του *Πύργου του Δράκουλα* στο περιοδικό *Α.Ο.Δ.Ο.*:

α) Ο παπαδιαμαντικός – και σκιαθίτικος – τύπος *στρίγλες*² αντικαθίσταται από τον κοινό *στρίγγλες*. Στο υπο-

---

κόλορο ή διασκευαστού (χρωματοψία), *Νέα Εστία*, τεύχ. 1729, Δεκ. 2000, «Η κάλτσα της Νώνας και το τσουράπι του Μπουκέτου», *NE*, τεύχ. 1730, Ιαν. 2001, «Το γεβέντισμα του Παπαδιαμάντη», *NE*, τεύχ. 1731, Φεβρ. 2001, «Δυσκολίες με μια αναδημοσίευση της Φόμισσας», *NE*, τεύχ. 1743, Μάρτιος 2002, «Ξηροτρώγουσα» - Συμβολή στην αποκατάσταση του παπαδιαμαντικού κειμένου», *NE*, τεύχ. 1746, Ιούνιος 2002.

¹ Η αλλοίωση αρχίζει από τον τίτλο κιόλας: το *Άστυ* τιτλοφορεί το μυθιστόρημα *Quo vadis?*, ενώ η *Ακρόπολις Ποῦ ὑπάγεις*;

² Βλ. Ἄπαντα 1.99.9, 1.314.16, 1.595.6, 2.81.12, 2.138.24, κ.ἄ.

βολιμαῖο διήγημα «Τὸ ἐγγόνι τῆς στρίγγλας», πού δημοσιεύτηκε μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Παπαδιαμάντη, ἡ τελευταία λέξη τοῦ τίτλου διαλαλεῖ τὴ νοθογένεια.

β) Ἡ φράση νὰ κάνουν αὐτοὶ τὰ τέλη τους παίρνει τὴ μορφή νὰ κερδίζουν αὐτοὶ ὅπου ἔχουν συμφέρον. Ἐνδέχεται νὰ διευκολύνεται ἀπὸ τὴ μεταβολὴ ὁ μέσος ἀναγνώστης τοῦ Α.Ο.Δ.Ο., ἐντούτοις ὁ Παπαδιαμάντης – πού καὶ στὸν Φίνλεϋ¹ (Α' 328) γράφει εἶχε τὰ ἴδια τέλη του νὰ κερδήσῃ – παραποιεῖται.

γ) Στὸ «Ἐντάδε κοίτεται τὸ σῶμα» ἡ ἄκομψη “ἀποκατάσταση” Ἐνθάδε ἀλλοιώνει τὴ χροιά πού ἔχει ὁ λόγος τοῦ γερο-ναυτικοῦ. Ἄν μὲ παρόμοιο τρόπο ἀντικαταστήσουμε στοὺς «Χαλασοχώρηδες» ὅλο τὸ ἀλάτι τῆς γλώσσας τοῦ ἐργάτη τῆς θάλασσας μπαρμπα-Στεφανῆ τοῦ Μόσκοβου – «μπάτει ἀπὸ δῶ, μπάτει ἀπὸ κεῖ», «τίποτες ἀμπάσες μοῦδες», «νὰ σὲ τραβήξω γιουντέκι ἢ ν' ἀρμενίσουμε κουσέρβα»² –, τί νοστιμάδα θ' ἀπομείνει στὸ παπαδιαμαντικὸ κείμενο;

δ) Τὸ «Ἰερὸ στὴ μνήμη», ἐπιγραφή σὲ τάφο πού ἔχει διαβάσει ὁ ὁμιλητής, ἄστοχα παραγκωνίζεται γιὰ νὰ πάρει τὴ θέση του τὸ κοινόλεκτο «Αἰωνία του ἢ μνήμη».

ε) Κυριολεκτικὰ καταστροφικὴ εἶναι ἡ ἐπέμβαση στὴ φράση «λαχανισμένοι κι ἀφρισμένοι», ὅπου σωστὴ εἶναι ἡ αὐτονόητη διόρθωση «λαχανιασμένοι» – στὰ Ἄπαντα μόνο λαχανιάζω –, ἀλλὰ ἀσυγχώρητη ἡ ὑποκατάσταση τοῦ ἀγριεμένοι στὴ θέση τοῦ ἀφρισμένοι.

Ὁ λόγος ἐδῶ εἶναι γιὰ τὴν Ἡμέρα τῆς Κρίσεως καὶ ὁ τρόπος μὲ τὸν ὁποῖο ὁ γερο-ναυτικὸς περιγράφει τὴ συμ-

¹ Γεωργίου Φίνλεϋ, *Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως*, Μετάφραση: Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Φιλολογικὴ ἐπιμέλεια: Ἄγγελος Γ. Μαντᾶς, Ἴδρυμα τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων γιὰ τὸν Κοινοβουλευτισμὸ καὶ τὴ Δημοκρατία, τόμ. Α' καὶ Β', Ἀθήνα 2008.

² Ἄπαντα 2.445.20-32.

περιφορά εκείνων που έχουν έγερθει εκ νεκρών — «νταβαντούρι», «θα πλακώσουν», «πασχίζοντας να ξεριζώσουν» κ.λπ. — μόνο φαινομενικά μετριάζει τη μεγάλη άστοχία του διασκευαστή.

Επισημαίνεται ότι το «λαχανιασμένοι και αφρισμένοι» είναι καθαρή παρεμβολή του Παπαδιαμάντη¹. Άφηνοντας κατά μέρος τη συζήτηση για το ποῦθε ο Παπαδιαμάντης παίρνει το δικαίωμα τέτοιων παρεμβολῶν, υπογραμμίζουμε ὅτι το αφρισμένοι — που συνυπονοεῖ και το αγριεμένοι — κυριολεκτεῖ, ἀφοῦ πρόκειται για πνιγμένους, ὅπως δηλώνουν και τὰ ἀμέσως ἐπόμενα «μὲ λυωμένα χέρια κι ἀρμυρισμένα ἀπ' τὴ θάλασσα, ποῦ ἐκοιμῶντο χρόνια κάτω στὸν πάτο της».

Τὴν κυριολεκτικὴ χρήση τοῦ αφρισμένοι ἐπικυρώνουν και οἱ ἐξῆς στίχοι ἀπὸ τὸ τμήμα ἐκεῖνο τῆς Φόνισσας, ὅπου περιγράφεται ἓνα ἀπὸ τὰ φρικτὰ ὄνειρα τῆς Χαδούλας: «ὦ! ἀλήθεια, τῆς ἐφαίνετο τόσον φυσικὸν τὸ πρᾶγμα! Αὐταὶ αἱ τρεῖς μικραὶ κορασίδες ἦσαν τὰ τέκνα της! Ὅποῖος ὄρμαθὸς ἔμφυχος, ἀνθρώπινος!... Νεκρωμένος, βαρὺς ἀπὸ τὸ ὕδωρ, αφρισμένος!...» (*Ἡ Φόνισσα* 3.495.10-12).

ς) Τέλος κανένα νόημα δὲν ἔχει και ἡ ἀποπομπὴ τῆς λέξης γιουρούσι ποῦ στὸ *Α.Ο.Δ.Ο* τὴν ἀντικαθιστᾷ ἡ ἔφοδο(ς).

Οἱ μεταβολὲς τοῦ *Α.Ο.Δ.Ο.* στὸ κείμενο ποῦ παραθέσαμε εἶναι ἄστοχες ἢ περιττές. Ὑπάρχει πάντως ἓνα τμήμα στὴν πρώτη δημοσίευση ποῦ ἔχει ἀνάγκη θεραπείας: «Εἶδα, ἀπὸ τὸ αὐτάρεσκον ἦθος τοῦ γηραιοῦ ἀνδρὸς και ἀπὸ τὸν τρόμον μεθ' οὗ ἐθεώρει κύκλω, ἐπιζητῶν τὴν ἐπιδοκιμασίαν τῶν συντρόφων του (...)». Δὲν ὑπάρχει κανένας λόγος νὰ εἶναι ἔντρομος ὁ γερο-ναυτικὸς μὲ ὅσα ὁ ἴδιος λέει,

¹ Στὸ ἀγγλικό: (...) when they come tumblin' up here in their death-sarks, all joupd together an'tryin' to drag their tombsteams with them (...) (σ. 59).

ούτε εἶναι δυνατὸν νὰ συνυπάρχουν τὸ «αὐτάρεσκον ἦθος» καὶ ὁ «τρόμος». Τὸ σφάλμα, ποῦ ἐπαναλαμβάνεται καὶ στὴν ἀναδημοσίευση τοῦ *A.O.A.O.*, εἶναι προφανές: ἀντὶ *τρόμον* πρέπει νὰ γράψουμε *τρόπον*, ὅπως ὑποδεικνύει τὸ ἀγγλικὸ *the way in which he looked round* (σ. 59). Εὐλόγα, ἐξάλλου, θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ εικάσει ὅτι τὰ ἀγγλικά ὀνόματα *Lowrey* καὶ *Woodhouse* ὁ Παπαδιαμάντης δὲν τὰ μετέγραψε *Λύρεϋ* καὶ *Γούλχαους* ἀλλὰ *Λώρεϋ* καὶ *Γούδχαους*.

7. Στὸ ἴδιο κείμενο, ποῦ συζητήσαμε προηγουμένως, καὶ τοῦτα:

Τώρα, κοιτάξαι' ἐδῶ· ἔρχεσθ' ἐδῶ ξένη, καὶ βλέπετε αὐτὸ τὸ περιβόλι;

Κατένευσα, καίτοι ἐντελῶς δὲν ἐνόουν. Ἀλλὰ βεβαίως περιβόλι λέγων ἐνόει τὸ νεκροταφεῖον.

Ὁ κάπως ἐντριβῆς στὴ γλῶσσα τοῦ Παπαδιαμάντη θὰ θυμηθεῖ ἴσως «Τὸ μυρολόγι τῆς φώκιας», δημοσιευμένο πέντε χρόνια ἀργότερα ἀπὸ τὴ μετάφραση τοῦ *Πύργου τοῦ Δράκουλα*. Ἀλλὰ ἀφήνοντας προσώρας τὸ παπαδιαμαντικὸ διήγημα, ἄς δοῦμε ποιὸ εἶναι τὸ ἀντίστοιχο ἀγγλικὸ κείμενο:

«Now look you here; you come here a stranger, an' you see this kirk-garth.» I nodded, for I thought it better to assent, though I did not quite understand his dialect. I knew it had something to do with the church (σσ. 59-60).

Ἡ *A. K.* μεταφράζει (σ. 73):

«“(…) Τώρα κοίταξε δῶ νὰ δεῖς· ἔρχεσαι στὸ μέρος αὐτὸ ξένη, καὶ βλέπεις αὐτὴ τὴν ἐκκλησία μὲ τὸν περιβόλο”. Ἐνευσα καταφατικά, γιατί σκέφτηκα ὅτι καλύτερα εἶναι νὰ συμφωνήσω, ἂν καὶ δὲν καταλάβαινα πολὺ καλὰ τὴ διάλεκτο ποῦ μιλοῦσε.

»Κατάλαβα ὅτι εἶχε κάποια σχέση μὲ τὴν ἐκκλησία».

Γιὰ τὴ φράση «δὲν καταλάβαινα πολὺ καλὰ τὴ διάλε-

κτο πού μιλούσε) ή μεταφράστρια ύποσημειώνει: «Στὰ ἀγγλικά ή διάλεκτος τοῦ γεροντάκου βασιίζεται περισσότερο στήν διαφορετική προφορά του, κι ὄχι στήν χρησιμοποίησή διαφορετικῶν λέξεων. Αὐτό εἶναι κάτι πού δὲν ἀποδίδεται στὰ Ἑλληνικά».

Ἐντούτοις ὁ Παπαδιαμάντης κατορθώνει νὰ προσδώσει στήν ὀμιλία τοῦ γερο-ναυτικοῦ ἰδιάζουσα λαϊκή χροιά. Σ' αὐτήν ἀνήκει καί τὸ περιβόλι, μὲ τὸ ὁποῖο παρακάμπτει τὸν μεταφραστικὸ σκόπελο τῆς δυσνόητης προφορᾶς. Ἡ ἀντίστοιχη πρὸς τὸ περιβόλι λέξη τοῦ πρωτοτύπου εἶναι, ὅπως εἶδαμε, *kirk-garth*, πού βρῖσκεται κοντὰ στὸ «ἐκκλησία μὲ περίβολο» τῆς νεώτερης μεταφράστριας. Ἐντούτοις τὸ παπαδιαμαντικὸ περιβόλι παρέχει στὰ συμφραζόμενα τὸ ἀναγκαῖο εἰδικὸ βάρος. Πόσο ἀπέχει, λοιπόν, αὐτὸ τὸ περιβόλι ἀπὸ τὰ ἐπόμενα περιβόλια;

«(...) τὸ πέμπτον εἶχεν ἀποθάνει, ἀνακληθὲν ἔνωρις ὑπὸ τοῦ Πολυευσπλάχνου καί Πανσόφου εἰς τὸν κῆπον τὸν ἀνθηρόν, εἰς τὸ ὠραῖον περιβολάκι μὲ τὰ κρίνα καί μὲ τοὺς ναρκίσσους, μετὰ τῶν ὁποίων φυτεύονται καί ἀνθοῦσιν ἔσαεὶ καί τὰ ἄκακα νήπια» («Πατέρα στὸ σπῆτι!» 3.93.30-94.1).

«(...) ὠραία ἐξοχή, παντοτινὴ ἀνοιξίς, θάλλουσα βλάστη, ἀγριολούλουδα, ἐμύριζε κῆπος. Ἴδου ὁ περίβολος τῶν νεκρῶν! Ὡ! Ὁ παράδεισος, ἀπ' αὐτὸν τὸν κόσμον ἤδη ἤνοιγε τὰς πύλας διὰ νὰ δεχθῆ τὸ μικρὸν ἄκακον πλάσμα (...))» («Ἡ Φόνισσα» 3.446.8-11).

«(...) κ' αἱ ἀκτίνες τοῦ ἑθώπευον κατέναντί της τὸν μικρὸν περίβολον καί τὰ μνήματα τῶν νεκρῶν (...) Ἐνθυμεῖτο τὰ πέντε παιδιὰ της, τὰ ὁποῖα εἶχε θάψει εἰς τὸ ἄλῶνι ἐκεῖνο τοῦ χάρου, εἰς τὸν κῆπον ἐκεῖνον τῆς φθορᾶς...» («Τὸ μυρολόγι τῆς φώκιας» 4.297.14-15 καί 17-18).

Ὅπως διδάσκουν κι ἄλλες μεταφράσεις του, ὁ πεζογράφος Παπαδιαμάντης δὲ διστάζει νὰ δανείζει, ὅταν ἡ ἀνάγκη τὸ καλεῖ, τὸν μεταφραστή.

8. δὲν φοβοῦμαι τὸν θάνατον σὰν ἔρθ' ἡ ὥρα μου· μονάχα, δὲν θέλω νὰ πεθάνω πρὸ τῆς ὥρας (21γ). Λίγες ἀράδες παρακάτω: Γιατί ἡ ζωὴ εἶνε, τὸ κάτω-κάτω, μιὰ ἀπαντοχὴ γιὰ κάτι ἄλλο παρ' αὐτὰ ποῦ βλέπομεν κί ὁ θάνατος εἶνε τὸ μόνον ποῦ δὲν μποροῦμε νὰ τ' ἀποφύγωμεν.

Στὸν *Μαξιώτη* τοῦ Χώλλ Κεῖν, σὲ διάλογο μεταξὺ ψαρᾶδων, ἀκούγονται παρόμοια λόγια:

«Τὸ κάτω-κάτω, εἶνε καλὸ πρᾶμμα νὰ ζῆ κανεὶς, κί ὅταν ἔρθῃ ἡ ὥρα του, δὲν θὰ εἶνε τόσο φοβερὸ πρᾶμμα ν' ἀποθάνῃ κανεὶς. Δὲν εἶσαι σύμφωνος μαζύ μου, σύντροφέ;»¹.

Ἴσως νὰ μὴν εἶναι τυχαῖο, ἂν μάλιστα ἀναλογιστοῦμε ὅτι Ὁ Πύργος τοῦ Δράκουλα εἶναι ἀφιερωμένος «Το my dear friend Hommy-Beg» ἤτοι στὸν Χώλλ Κεῖν².

9. (...) ἦτο τόσον ἀσθενὴς ὡς τηκόμενος κηρὸς (26ς).

Παραλείψαμε νὰ περιλάβουμε τὸ ὡς τηκόμενος κηρὸς στὸ ἐκκλησιαστικὸ λεξιλόγιο, ὅταν καταγράφαμε στὰ Παπαδιαμαντικά *Τετράδια* τὰ τεκμήρια τῆς μεταφραστικῆς πατρότητας τοῦ Πύργου τοῦ Δράκουλα.

Μὲ τὸ ἦτο τόσον ἀσθενὴς ὡς τηκόμενος κηρὸς – γιὰ τὴν ἐκκλησιαστικὴ προέλευση τῆς ἔκφρασης πβ. πρὸχειρα τὸν πασίγνωστο ψαλμικὸ στίχο ὡς τήκεται κηρὸς ἀπὸ προσώπου πυρὸς – ὁ Παπαδιαμάντης μεταφράζει τὸ ἀγγλικὸ she was as weak as water (σ. 97), ποῦ ἡ Α. Κ. ἀποδίδει μὲ τὴ φράση «ἐνιωθε μεγάλη ἀδυναμία».

Ἵτι ἡ ἔκφραση ὡς τηκόμενος κηρὸς πρέπει νὰ καταλεχθεῖ στὰ ἰσχυρῶς ἐνδεικτικὰ λεξιλογικὰ τεκμήρια ἐπιβε-

¹ Χώλλ Κεῖν, *Ὁ Μαξιώτης*, Μετάφραση: Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης, Ἰνδικτος, Ἀθήναι 2003, σ. 595.

² Βλ. Μαίρης Θεοδοσοπούλου, «Ὁ Χώλλ Κεῖν, ἡ παρέα του καὶ ὁ Παπαδιαμάντης», *Νέα Ἔστια*, τεῦχ. 1766, Ἀπρίλιος 2004, σ. 626.

βαιώνεται και από τη διπλή χρήση της στο παπαδιαμαντικό ποίημα «Δέησις (Έράνισμα ἐκ τῶν Ψαλμῶν)» (5.15.3 και 16.23):

ἐτάκη ἡ καρδιά μου, ὡσεὶ κηρὸς ἐντὸς μου.

Σημειώνεται ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης στὴ «Μεγάλη Παρασκευὴ» τῆς σειρᾶς «Ἡ Μεγάλη Ἑβδομάς ἐν Ἀθήναις» (1887) παραθέτει πλῆθος ψαλμικῶν ἀποσπασμάτων, ὅπου και ὁ στίχος: «Καὶ ἐγενήθη ἡ καρδιά μου ὡσεὶ κηρὸς τηκόμενος ἐν μέσῳ τῆς κοιλίας μου» (5.108.22-23).

Καὶ ἐπειδὴ στὴν προηγούμενη παρατήρηση ἔγινε λόγος γιὰ τὸν *Μαξιότη* τοῦ Χῶλλ Κεῖν, πρβλ. τὸ χωρίο: *Ὁ Φίλιππος ἐτήκετο εἰς ὄλον αὐτὸ τὸ ταξεῖδι ὡς κηρὸς* (σ. 494).

Ἀναρωτιέται κανεὶς πῶς ἄνθρωποι προσεκτικοὶ και με ἀγάπη γιὰ τὸν Παπαδιαμάντη εἶχαν σχηματίσει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἡ ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα χρησιμοποιεῖται μηχανικὰ ἀπὸ τὸν Παπαδιαμάντη.

10. *Ὁ ἀληθὴς Θεὸς προφυλάττει ὅπως και στρουθίον μὴ πέσῃ· ἀλλ' ὁ Θεὸς τὸν ὁποῖον πλάττει ἢ ἀνθρωπίνῃ κενοδοξία δὲν βλέπει διαφορὰν μεταξὺ στρουθίου και αὐτοῦ* (28γ).

Ἡ δίχως νόημα γραφὴ αὐτοῦ, ποὺ διατηρεῖται και στὸ *Α.Ο.Δ.Ο.* — πῶς μπορεῖ νὰ γίνεταὶ λόγος γιὰ διαφορὰ μεταξὺ στρουθίου και Θεοῦ; — ὀφείλει ν' ἀντικατασταθεῖ ἀπὸ τὴ γραφὴ *ἀετοῦ*, ὅπως ὑπαγορεύει τὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπο *between an eagle and a sparrow* (σ. 91).

11. (...) *ὥστε ἡ ζωὴ σου νὰ εἶνε ὅπως προαγγέλλεται μακρὰ ἡμέρα αἰθρίας χωρὶς ἀντίπνον ροπήν, χωρὶς λήθην καθήκοντος, χωρὶς δυσπιστίαν* (28ς).

Ἔτσι και στὸ *Α.Ο.Δ.Ο.* Προτείνουμε τὴ διόρθωση *ριπήν*, ποὺ ὑποστηρίζεταὶ ἀπὸ τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἔκφραση τῆς

Γυφτοπούλας: «(...) ἦν ὁ βορρᾶς ὄργωνε διὰ τῆς ἰσχυρᾶς πνοῆς του. Ἡ ἀντίπνοος ριπή τοῦ ὀρητικοῦ τούτου ἀνέμου ἔφθανε μέχρι τοῦ γηραιοῦ κτιρίου (...)» (1.496.8-9).

Μὲ τὴν ἀντίπνοον ριπήν ὁ Παπαδιαμάντης μεταφράζει τὸ no harsh wind τοῦ Στόουκερ (σ. 97).

12. Ὅταν τὸ πρῶτον τὸ ὄμμα τοῦ Καθηγητοῦ ἔπεσεν ἐπάνω του (...) καθὼς εἶδε τὸ μεγαλόσωμον καὶ τὸ ἀκμαῖον τῆς νεανικῆς ἀνδρότητας, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἔλαμψαν (35α).

Ἐπίσης: Ὑποθέτω, ἐνυπάρχει ἐν τῇ φύσει τῆς γυναικὸς κάτι τι, τὸ ὁποῖον καθιστᾷ ἓνα ἄνδρα ἐλεύθερον νὰ ἐκρηγνυται ἐνώπιόν της καὶ νὰ ἐκφράζῃ τὰ αἰσθήματά του εἰς τὸ μέρος τὸ τρυφερὸν ἢ συγκινητικόν, χωρὶς νὰ τὸ θεωρῇ ταπεινωτικόν διὰ τὴν ἀνδρότητα του (72ε).

Μὲ τὸν τόνο στὴν παραλήγουσα ἢ λέξη εἶναι νεώτερη –στὰ ἀρχαῖα ἀνδρότης– σύμφωνα μὲ τὸ λεξικὸ τοῦ Δημητράκου, ποὺ ὅμως δὲν παραθέτει κανένα παράδειγμα ἀπὸ νεοελληνικὸ κείμενο. Τὰ ἄλλα Λεξικά τῆς νέας ἐλληνικῆς σιγοῦν, ὅπως καὶ ἡ *Συναγωγὴ Νέων Λέξεων* τοῦ Κουμανούδη. Αὐτὴ ἡ ἀπουσία πιθανότατα σημαίνει ὅτι ἡ λέξη εἶναι σπάνια –οὔτε ὁ Παπαδιαμάντης τὴν ἔχει χρησιμοποήσει στὸ πρωτότυπο ἔργο του–, ἄρα ἀποκτοῦμε ἓνα ἀκόμη ἀρκετὰ ἰσχυρὸ τεκμήριο, δεδομένου ὅτι ἡ ἔκφραση «τὸ ἀκμαῖον τῆς νεανικῆς ἀνδρότητας» τοῦ Δράκουλα ἐπαναλαμβάνεται σχεδὸν πανομοιότυπα στὸ εὐθυμογράφημα τοῦ Τζέρομ Τζέρομ «Διὰ τὰ γατιά καὶ τὰ σκυλιά»: «Εἰμπορεῖς νὰ ἐνθυμηθῆς τὰς ἐνδόξους ἐκείνας ἡμέρας τῆς δροσερᾶς νεανικῆς ἀνδρότητας»¹.

Μὲ τὴν ἀνδρότητα ὁ Παπαδιαμάντης μεταφράζει τὸ

¹ Τὸ *Νέον Πνεῦμα*. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνός, ἔτος Β' (1894), Τόμος Β', σ. 171 (βλ. τώρα *Παπαδιαμαντικά Τετράδια*, τεῦχ. 9, Πρωτοχρονιά 2010, σ. 84).

ἀγγλικὸ *manhood*. Ἡ σημασία της συμπίπτει μὲ ἐκείνη τοῦ ἄλλου νεολογισμοῦ («ἀνδρικότης»), ἀλλὰ στὸν Παπαδιαμάντη προσλαμβάνει καὶ τὴ σημασιακὴ χροιά τῆς φυσικῆς καὶ ἠθικῆς ἀκμῆς τοῦ προσώπου γιὰ τὸ ὅποιο γίνεται λόγος.

13. *Ακριβῶς ὑπεράνω τῆς ἔξω ζυγωματικῆς φλεβὸς ὑπῆρχον δύο στίγματα, ὄχι μεγάλα, ἀλλὰ τὰ ὅποια δὲν ἐφαίνοντο ὑγιῶς ἔχοντα. Δὲν ὑπῆρχε σημεῖον νοσήματος, πλὴν αἱ ἀκωκαὶ τῶν ἦσαν λευκαὶ καὶ μ' ἐφθαρμένην τὴν ὡς ἐκ τρυπάνου τινὸς (35ε).*

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἔχει ἐκπέσει μιὰ λέξη, τουλάχιστο, ἀπὸ τὴν ἀ' δημοσίευση. Ὁ ἐπιμελητὴς τοῦ *A.O.A.O.* ἀντιλαμβάνεται τὸ κενὸ καὶ προσθέτει τὴν λέξη *βάσιν* (Ἀπὸ παραδρομὴ τοῦ στοιχειοθέτη ἢ φράση τυπώνεται μὲ τὴ μορφή: «μ' ἐφθαρμένην τὴν ὡς βάσιν ἐκ τρυπάνου τινός»).

Δεδομένου ὅτι στὸ ἀγγλικὸ πρωτότυπο διαβάζουμε («the edges were white and worn-looking» (σ. 112), ἀντὶ γιὰ τὴν *βάσιν* τοῦ *A.O.A.O.* προτείνουμε τὴ γραφὴ <ὄψιν>, πού ἐνισχύεται σημαντικὰ ἀπὸ τὴν παρόμοια φράση *εἰς τὰ μικρὰ στίγματα τὰ ἐπὶ τοῦ λαιμοῦ της καὶ εἰς τὴν ὄψιν τὴν ἐξητηλημένην καὶ ρακώδη τῶν χειλέων τῶν τοῦ ἴδιου μυθιστορήματος (37ς).*

Ἄν ἡ προσθήκη δὲν εἶναι ἀπορριπτέα, τότε ὁ Παπαδιαμάντης θυμίζει «Ἐλεύθερους Πολιορκημένους»:

Κί ὑψῶναν μὲ χαμόγελο τὴν ὄψη τὴ φθαρμένη.

14. *Ἀλλὰ θὰ ἔλθῃ ὥρα ὅποτε ἡ ἐμπιστοσύνη σας θὰ ἐπανέλθῃ πλήρης καὶ ἀκεραία εἰς ἐμέ, καὶ ὅποτε θὰ ἐννοῆτε καὶ θὰ βλέπετε ὡς φῶς ἐν μεσημβρίᾳ (52δ).*

Τὸ ὡς φῶς ἐν μεσημβρίᾳ, φράση ψαλμικὴ (Ψαλμ. 36(37), 6), ἀπαντᾷ μὲ μικρὲς μεταβολὲς στὸν Παπαδιαμάντη: «ἀλλὰ μετ' ὀλίγον ἐβγῆκεν “ὡς φῶς καὶ ὡς μεσημβρία” τὸ κρῖμα της, τῆς Ἄρετῶς, καὶ ἀπεδείχθη ἡ ἀθωό-

της της. Καὶ ὁ γάμος δὲν ἐματαιώθη) («Ἡ στοιχειωμένη καμάρα» 3.638.25). Τὸ Ὑστερόγραφον τοῦ κειμένου του «Περὶ τῆς Παναγίας τῆς Κουνιστρίας» κατακλείεται μὲ τὸν ψαλμικὸ στίχο: «Καὶ ἐξοίσει Κύριος ὁ Θεὸς ὡς φῶς τὴν δικαιοσύνην σου, καὶ τὸ κρῖμά σου ὡς μεσημβρίαν» (Δαυΐδ)). Παράλληλα πρὸς τὸ χωρίο τῆς «Στοιχειωμένης καμάρας» εἶναι τὰ ἐξῆς: «Δὲν ἦτο ἡ θεία δικαιοσύνη “ἐξαγομένη ὡς φῶς καὶ μεσημβρία” βιάζουσα αὐτὸν νὰ καταγγελθῆ μόνος του καθ’ ἣν στιγμὴν ἐμελλε ν’ ἀπολέσῃ μίαν ἀθώαν;», πού ἀνήκουν στὴ μετάφραση τῶν *Ρωσικῶν καρδιῶν* τοῦ Μελχιὸρ δὲ Βογκέ, καὶ εἰδικότερα, στὸ διήγημα «Ὁ μπάρμπα-Φέδιας»¹.

Ὑπογραμμίζεται ὅτι στὸ γαλλικὸ κείμενο τοῦ «L'oncle Fédia» δὲν ὑπάρχει τὸ ἀκριβὲς ἀντίστοιχο τοῦ «ἐξαγομένη ὡς φῶς καὶ μεσημβρία»: «N' était-ce pas la justice divine qui éclatait, en le forçant (...)». Ἡ μεταστοιχείωση τοῦ qui éclatait σὲ δαβιτικὸ στίχο ὀφείλεται στὸν μεταφραστή, ὅπως ἄλλωστε καὶ ἐκεῖνη τοῦ ἀγγλικοῦ «you shall understand as though the sunlight himself shone through» (σ. 154), πού ἡ Α. Κ. μεταφράζει ἀπλῶς «ἡ ἀλήθεια θὰ λάμψει σὰν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου» (σ. 174) καὶ ἡ Σ. Β. «θὰ τὰ ἰδεῖτε ὅλα καθαρὰ καὶ ξάστερα σὰν τὸ φῶς τοῦ ἡλίου» (179).

Τὸ συμπέρασμα πού προκύπτει εἶναι ὅτι κακῶς στὰ τεκμήρια ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ γλῶσσα δὲν συγκαταριθμήσαμε στὰ *Παπαδιαμαντικά Τετράδια* καὶ τὸ ὡς φῶς ἐν μεσημβρία. Ὁ λόγος ἴσως θὰ φανεῖ ὑπερβολικός, ἀλλὰ δὲν εἶναι: ἂν γιὰ τὴν παπαδιαμαντικὴ πατρότητα τῆς μετάφρασης τοῦ σύντομου «Μπάρμπα-Φέδια» ὑπεραρκεῖ ἡ μεταστοιχείωση πού ὑπογραμμίσαμε, ἔτσι καὶ γιὰ τὸν ὀγκώ-

¹ «Ρωσικὰ καρδιά. Χειμερινὰ ἱστορία ὑπὸ Melchior de Vogüé. Ὁ μπάρμπα Φέδιας». *Τὸ Νέον Πνεῦμα*, ἔτος Β' (1894), Τόμος Α', σ. 99.

δη Πύργο του Δράκουλα είναι υπερεπαρκής ένδειξη τὸ ἐκ πρώτης ὄψεως ἀμελητέο ὡς φῶς ἐν μεσηβρία, ἂν λάβουμε ὑπόψη μας τὰ χωρία τῶν Ἀπάντων.

15. — Ω, κυρία Μίνα, ἤξευρα ὅτι ἡ φίλη ἐκείνης τῆς ἀτυχοῦς κόρης, ποῦ ἦτον «τὸ κρίνον τῶν κοιλάδων», ἔπρεπε νὰ εἶνε καλὴ καὶ ἀγαθὴ, ἀλλ' ἔμελλον ἀκόμη νὰ μάθω... (56ς).

Τὸ παπαδιαμαντικὸ «ποῦ ἦτον “τὸ κρίνον τῶν κοιλάδων”» ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀγγλικὸ of that poor lily girl (σ. 164), ποῦ μεταφράζεται ἀπὸ τὴν Α. Κ. «τῆς γλυκυτάτης μικρῆς μας» (σ. 187), ἐνῶ ἀπὸ τὴ Σ. Β. «τῆς καημένης τῆς κοπέλας» (σ. 192).

Εἶναι ἰδιαίτερα ἀξιοσημεῖωτο ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης ἐπιφυλάσσει γιὰ μιὰ κόρη βρυκολακισμένη τὸν χαρακτηρισμὸ «τὸ κρίνον τῶν κοιλάδων», ἀπὸ τὸν στίχο τοῦ Ἄσματος τῶν Ἄσμάτων (2.1):

Εγὼ ἄνθος τοῦ πεδίου, κρίνον τῶν κοιλάδων.

Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἐκπλήσσει αὐτὴ ἡ μεταχείριση, ὅταν μάλιστα θυμηθοῦμε ὅτι σὲ ἓνα ἄλλο κείμενο ἠθικῆς φρίκης, τὸ διήγημα «Ἀμαρτίας φάντασμα», ὁ Παπαδιαμάντης δὲ χάνει ἀπὸ τὰ μάτια του τὴν προ-τερατικὴ ἢ προπρωτικὴ ὁμορφιά, «τὸ ἀρχαῖον κάλλος». Ἀντιγράφουμε:

«Ἄλλ' ὅμως τὸ λευκὸν ἐκεῖνο πρᾶγμα ἔσυρεν ἐπάνω του, ἢ ἐσύρετο ἐπ' αὐτοῦ μέγα μαυράδιον, μελανώτερον ἀπὸ τὴν πίσσαν, μελανώτερον καὶ ἀπὸ τὸ σκότος, ἐξελθὼν ἀπὸ τὸ σκότος τὸ ἐσώτερον τῆς συνειδήσεως καὶ προωρισμένον νὰ ὑπάγῃ τὸ ταχύτερον νὰ βυθισθῇ εἰς τὸ σκότος τὸ ἐξώτερον, τῆς γεέννης. Βαθεῖαν, ἀπερίγραπτον κηλῖδα, μέγα καὶ ἀμέτρητον μαύρισμα· ἐπὶ τοῦ ἀγνοῦ, τοῦ χιονόλευκου εἶχε προσκολληθῇ τὸ καταμέλανον. Τὸ ὄραμα ἦτο διπλοῦν. Ἐ-

πάνω εις τὸ ἄνθος τοῦ ἀγροῦ, τὸ λευκὸν κρίνον τῶν κοιλάδων, εἶχε κολλήσει ἢ ἀπεχθῆς κάμπη.

»Τὸ λευκὸν ὠμοίαζε μὲ χιτῶνα πάλλευκον, μὲ ἄσπιλον ἐσθῆτα παιδίσκης δεκαπενταέτιδος. Τὸ μαῦρον ὠμοίαζε μὲ ἁμαρτίας φάντασμα».

Τὸ διήγημα δημοσιεύτηκε τὸ 1900 καὶ ἡ μετάφραση τὸ 1903.

Ἀκόμη: νωρίτερα, σὲ ἐπιστολὴ τῆς Λουκίας Οὐέστενρα πρὸς τὴ Μίνα Ἄρκερ, ἡ προτελευταία πρόταση εἶναι, σύμφωνα μὲ τὸ ἀγγλικὸ κείμενο: *There he is, calling for me* (σ. 97). Ἡ Α. Κ. μεταφράζει: «Νά, μὲ φωνάζει» καὶ ἡ Σ. Β. «Τώρα μὲ φωνάζει». Ὁ Παπαδιαμάντης ἀσφαλῶς ἔχει ἔναυλο τὸ *Ἄσμα Ἄσμάτων*, καί, εἰδικὰ ἐδῶ, τὴν ἄκρα τρυφερότητα τοῦ πλησίον (*οὗτος ἀδελφιδός μου καὶ οὗτος πλησίον μου*), γιὰ τοῦτο καὶ μεταφράζει «Ἴδου αὐτός, ἔρχεται πλησίον» (30α).

16. — Ἐνα κλειδὶ εἶνε κἀντίποτε, εἶπα· μποροῦν νὰ γείρονν ἀντικλειδία· κ' ἔπειτα δὲν εἶνε δύσκολον ν' ἀποσπάσῃ τις τέτοιας λογιῆς κλειδωνιάν (61γ).

Τὸ Α.Ο.Δ.Ο. εἶτε γιὰτὶ ἀγνοεῖ τὸ κἀντίποτε καὶ τὸ θεωρεῖ παρατύπωμα, εἶτε γιὰτὶ θεωρεῖ τὴ λέξη ἀνάρμοστη, γράφει *σὰν τίποτε*. Ὅπως καὶ νὰ ἔχει τὸ πράγμα, ἡ γραφὴ εἶναι ὑγιής, ὅπως μαρτυρεῖ καὶ τὸ χωρίο τῶν Ἀπάντων:

«(...)» Ἐχεις, βλέπω, δουλειά.

» — ὦ, κἀντίποτε! Θὰ σχολάσω σὲ δυὸ ὥρες. Ἐνα μερὲς μέτι μοῦ δώκανε» («Ἡ κλεφτοπαρέα» 4.597.24-25).

17. Ὁ σκοπός μου ἦτο τώρα νὰ ἐξιχνιάσω τὸ φοικῶδες χορτίον τοῦ Κόμητος μέχρι τῆς ἀποθέσεώς του εἰς Λονδῖνον (72ε).

Τὸ χορτίον εἶναι παρατύπωμα καὶ ὁ ἐπιμελητῆς τοῦ

Α.Ο.Δ.Ο. τὸ ἀντιλαμβάνεται καὶ παραδιορθώνει *χαρτίον*. Ἄν ἡ ἐνδεχόμενη ἐπιμονὴ κάποιου φιλόλογου στὸ *χαρτίον* θὰ ἦταν παράδειγμα παραλογοισμοῦ, ἢ ἐλκυστικότητας, λόγω τῆς εὐκολίας της, παραδιόρθωση *χαρτίον* εἶναι δεῖγμα μεταβολῆς τοῦ κειμένου ἐρήμην τῶν συμφραζομένων. Ὅλα στὸ κείμενο τοῦ *Δράκουλα* μονονουχὶ φωνὴν ἀφιαῖσι ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ φρικῶδες *χαρτίον* ἀλλὰ *φορτίον*, δηλαδή γιὰ τὰ κιβώτια μὲ τὸ χῶμα ὅπου κοιμᾶται ὁ κόμης *Δράκουλας*, διόρθωση ποὺ ἐπιβάλλεται ἀπὸ τὰ πράγματα ἀκόμη καὶ χωρὶς τῆ βοήθεια τοῦ ἀγγλικοῦ cargo (σ. 208).

18. (...) καὶ πλὴν τούτου, ὑπῆρχε κάποια ἀξιοπρέπεια εἰς τὴν συμπεριφορὰν τοῦ ἀνθρώπου, μετέχουσα τόσον ἀπὸ τὴν ἔξιν τῆς ἰσοτιμίας, ὥστε πάραυτα ἔκαμα τὴν παρουσίαισιν.

Ὁ Παπαδιαμάντης δὲν ἀγνοεῖ βέβαια ὅτι τὸ *μετέχω* στὴν ἀρχαία ἑλληνικὴ καὶ τὴν καθαρεύουσα συντάσσεται κανονικὰ μὲ γενική¹. Ἐνίοτε ὅμως ἀποκλίνει καὶ τὸ συντάσσει μὲ ἐμπρόθετο συμπλήρωμα (ἀπὸ + αἰτιατικῆ), ὅπως βλέπουμε στὸ χωρίο τοῦ *Πύργου τοῦ Δράκουλα*, ἀλλὰ καὶ στὸ χωρίο: «(...) ὁ Βαγγελάκης, μὲ τὴν κοκκίνην σκούφιαν του, ἥτις δὲν ἦτο οὔτε φέσι οὔτε κοῦκος οὔτε καπέλο, ἀλλὰ μετεῖχεν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ (...)» («Ὁλόγυρα στὴ λίμνη» 2.388.12-14). Παρόμοια καὶ στὴ μετάφραση τοῦ *Μαξιώτη*: «Ἐὰν ὁ Φίλιππος μετεῖχε πολὺ ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ καπετὰν Βίλλη, ὁ Πῆτος εἶχε πολὺ ἀπὸ τὸ αἷμα τοῦ Μαυροθωμᾶ» (σ. 63).

Ὅταν ἐτοιμαζόταν ἡ νέα ἔκδοση τοῦ *Βίου τοῦ Χριστοῦ*

¹ Στὰ Ἄπαντα τὸ *μετέχω* καὶ τὸ *συμμετέχω*, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ μνημονευμένο ἤδη 2.388.13-14, συντάσσονται μὲ γενική, ἐνῶ στὸν Φίνλεϋ εἶναι συχνότατη ἡ σύνταξη τοῦ *συμμετέχω* μὲ τὸ ἐμπρόθετο συμπλήρωμα εἰς + αἰτιατικῆ.

θεωρήσαμε σόλοικη τῆ σύνταξη τοῦ μετέχω στὸ χωρίο: «Οἱ μαθηταὶ Του δὲν ἐβράδυναν νὰ Τὸν πληροφορήσουν περὶ τῆς ἀγανακτήσεως τὴν ὁποῖαν ἐπροξένησαν οἱ λόγοι Του, διότι πιθανῶς μετεῖχον οὐ μικρὰν μερίδα ἐκ τῆς λαϊκῆς εὐλαβείας πρὸς τὴν κορυφαίαν τῶν ἰουδαϊκῶν αἰρέσεων»¹. Πῶς βρέθηκε, ἀναρωτιόμασταν, ἡ αἰτιατικὴ οὐ μικρὰν μερίδα σὲ θέση ἀντικειμένου;

Ἐνῶ εἶχαμε βέβαια διαβάσει τὸ «Ὀλόγυρα στὴ λίμνη» καὶ τὸν *Μαξιῶτη* – ὄχι ὅμως ἀκόμη τὸν *Πύργο τοῦ Δράκουλα* – δὲν εἶχαμε ἐπισημάνει τὴν ἰδιόρρυθμη ἐμπρόθετη σύνταξη τοῦ μετέχω στὰ δύο χωρία ποὺ μνημονεύσαμε. Ἐπειδὴ, ἐξάλλου, μᾶς διέφευγε ὅτι τὸ οὐ μικρὰν μερίδα ἦταν εἶδος συστοίχου ἀντικειμένου ποὺ ἐπέιχε θέση ποσοτικοῦ προσδιορισμοῦ τοῦ ἐκ τῆς λαϊκῆς εὐλαβείας², ἐπιχειρήσαμε νὰ θεραπεύσουμε τὸν ἀνύπαρκτο σολοικισμό³. Τελικὰ δεχτήκαμε τὴν πρόταση τοῦ κ. Κ. Γ. Πιτσάκη, στὸν ὁποῖο προσφύγαμε, καὶ στὸ κείμενο τῆς νέας ἔκδοσης τοῦ *Βίου τοῦ Χριστοῦ* τὸ μετεῖχον ἀντικαταστάθηκε ἀπὸ τὸ κατεῖχον⁴.

Μεταδιδασχτήκαμε μὲ πολὺ μεγάλη καθυστέρηση, ἀλλὰ κάλλιο ἀργὰ παρά ποτέ. Τὸ μετεῖχον πρέπει νὰ ἐπανεέλθει στὸ κείμενο, δεδομένου ὅτι ἐκτὸς ἀπὸ τὰ τρία χωρία ποὺ

¹ Ὁ *Βίος τοῦ Χριστοῦ* ὑπὸ Φρειδερίκου Γ. Φάρραρ, Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ ὑπὸ Ἄλ. Παπαδιαμάντη, Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῶν Καταστημάτων «Ἀκροπόλεως», 1898, σ. 196.

² Τὸ οὐ μικρὰν μερίδα (σχῆμα λιτότητας) ἰσοδυναμεῖ μὲ τὸ ἀρκετά. Πβ. τὸ πολὺ στὸ *Μαξιῶτη* καὶ τὸ τόσον στὸν *Πύργο τοῦ Δράκουλα*.

³ Δὲς τίς ἀμήχανες προσπάθειες καὶ τίς παλινωδίες μας στὰ «Διορθωτικὰ στὸν *Βίον τοῦ Χριστοῦ*» (*Ἀκτὴ*, τεῦχ. 48, Φθινόπωρο 2001, καὶ Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, *Εἰκοσιπεντάχρονος πλοῦς. Φιλολογικὰ στὸν Παπαδιαμάντη Β*, Σύλλογος πρὸς Διάδοσιν Ὡφελίμων Βιβλίων, Ἀθῆναι 2004, σσ. 93-98).

⁴ Φρειδερίκου Γ. Φάρραρ, Ὁ *Βίος τοῦ Χριστοῦ*, Μετάφρασις ἐκ τοῦ Ἀγγλικοῦ Ἄλ. Παπαδιαμάντη, Ἐκδόσεις Δόμος, Ἀθήνα 2002, σ. 239.

ἤδη συζητήσαμε, τὴν ἐπαναφορά του στηρίζει γενναῖα καὶ τὸ «Οἱ Χριστιανοὶ (...) συμμετεῖχον μεγαλειτέραν μερίδα ἐκ τῶν καρπῶν τῶν κόπων των» (Φίνλεϋ Α' 62).

19. ὥστε ὁ κόσμος καὶ οἱ ἄνθρωποι, δι' οὓς ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ ἀπέθανεν ἐπὶ τοῦ σταυροῦ, νὰ μὴ παραδοθῶσιν ἔρμαιον τῶν τεράτων, ὧν αὐτὴ ἡ ὑπαρξίς εἶνε ἔργον τοῦ διαβόλου, κατ' ἐγκατάλειψιν Θεοῦ (99α).

Τὸ ἀντίστοιχο πρὸς τὸ ἀραιογραφημένο τμήμα ἀγγλικὸ κείμενο εἶναι τὸ ἐξῆς: *monsters, whose very existence would defame Him* (σ. 288). Ἡ Α. Κ. μεταφράζει: «τὸ τέρας ποῦ καὶ μόνο ἡ ὑπαρξὴ του εἶναι ἀσέβεια».

Εἶναι προφανές ὅτι ὁ Παπαδιαμάντης ἐπεμβαίνει δραστηκᾶ στὴ συγκεκριμένη κοσμολογικὴ ἀντίληψη τοῦ Στόουκερ: τὰ τέρατα – ἐν προκειμένῳ οἱ ζῶνεοροι, οἱ βρυκόλακες – δὲν ὀφείλουν τὴν ὑπαρξὴ τους στὸν Θεὸ ἀλλὰ στὸ διάβολο, κατ' ἀνοχὴν τοῦ Δημιουργοῦ.

Γιὰ τὴ φράση *κατ' ἐγκατάλειψιν Θεοῦ* βλέπε τὸ ἐξῆς χαρακτηριστικὸ χωρίο ἀπὸ τὴ *Λαυσαϊκὴ Ἱστορία*: «Πᾶσα οὖν πτώσις, (...) κατ' ἐγκατάλειψιν γίνεται Θεοῦ φειδομένου τῶν ἐγκαταλιμπανομένων» (PG 34.1202AB). Γιὰ τὴ χρῆση τῆς λέξης *ἐγκατάλειψις* στὴν ἐκκλησιαστικὴ γλώσσα βλ. τὸ σχετικὸ λῆμμα στὸ *A Patristic Greek Lexicon* τοῦ Lampe.

20. Ὁ Βαν Ἐλσιγγ ἐξέφερε περὶ ὄλων τούτων τὸ τελικὸν συμπέρασμα, καθὼς ἐχώρευε τὸν υἱὸν μας ἐπὶ τῶν γονάτων του (114ς).

Τὸ ἐχώρευε προσθήκη τοῦ μεσογειακοῦ Παπαδιαμάντη. Τὸ ἀγγλικὸ κείμενο, χωρὶς ρῆμα, *with our boy on his knee* (σ. 336). Ἡ Α. Κ. μεταφράζει «καθὼς κρατοῦσε τὸ ἀγοράκι μας στὰ γόνατά του». Ὅτι δὲν πρόκειται γιὰ διακοσμητικὴ ἀπλῶς προσθήκη, φαίνεται ἀπὸ τὴ «Νοσταλ-

γός»: «τὴν ἐφίλει καὶ τὴν ἐχόρευε τριετῆ εἰς τὰ γόνατά του» (3.65.20-21) καὶ τὸν «Γάμο τοῦ Καραχμέτη»: «ἐπόθει νὰ ἔχη μικρὸν νινί, χαριτωμένον, ἀγγελικὸν πλάσμα, διὰ νὰ τὸ χορεύῃ στὰ γόνατά του» (4.496.17-19).

Ἄς προστεθεῖ καὶ τοῦτο ἀπὸ τὸν *Μαξιώτη*: «θᾶχης τὸ παιδί στὰ γόνατά σου νὰ τὸ χορεύῃς» (σ. 330), ποὺ ἀντιστοιχεῖ στὸ ἀγγλικὸ *you'll be having the child to shew for it*.

Ν. Δ. ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΣ
ΛΑΜΠΡΙΝΗ ΤΡΙΑΝΤΑΦΥΛΛΟΠΟΥΛΟΥ